

אמור: נוקב שם ה'

דמותו של המקלל המופיעה בפרשת אמור, היא חלק בלתי נפרד מן הפרשיות הקודמות לה העוסקות בהופעת ה' במחנה ישראל. המקלל אינו כופר, הוא אינו טוען כפרעה "לא ידעתי את ה'", אלא הוא נוקב בשמו המפורש, ומקלל אותו כביכול. על פי חז"ל, קללה המחייבת מיתה חייבת להכיל הזכרה מפורשת של שם ה': "יכה 'יוסי' את 'יוסי'" (יוסי – כינוי כבוד בלשון חכמים המחליף את שם הוי"ה).

מה טיבו של אדם המכיר בקיומו של ה' ויודע להזכיר שם ה' ואף על פי כן הוא מחליט לקלל את ה'? מה הוא המצב הנפשי של המקלל הזה?

דוגמה מפורסמת אחת בתנ"ך מצויה בספר איוב. איוב סובל יסורים נוראים ובכל זאת אינו חוטא בפיו לומר דבר כנגד הא-להים. אשתו מציעה לו: "ברך א-להים ומות". ברך, לשון נקיה לקללה. אשת איוב אינה כופרת בא-להים, אדרבה, היא מודעת לחלוטין לכך שאם איוב יקלל, הוא יענש בעונש מיתה, מן הסתם מידיו של אותו א-להים עצמו שהיא מציעה ל"ברך", אלא שמבחינתה זו דרך להנצל מן הייסורים. איוב בעלה אינו מקבל את הפתרון הזה וטוען כנגדה: "גם את הטוב נקבל מאת הא-להים ואת הרע לא נקבל?" (איוב ב' י). כלומר, ההמנעות שלו מלשמוע לעצת אשתו נובעת מיכלתו לקבל את הרע מעם הא-להים".

מן הדוגמה של ספר איוב אפשר להבין מה מביא אדם לקללה: עוינות כלפי הא-ל הנובעת מכך שהוא מייחס לו את הייסורים והסבל שהם מנת חלקו. החכם מכל אדם טוען בספר משלי ש"אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו" (משלי יט ג), דהיינו, שהקב"ה צדיק בדינו, והאדם הוא זה שתמיד אשם במר גורלו. גם הרמב"ם הולך בדרך זו בפרקי ההשגחה והגמול במורה נבוכים, וסבור שבני האדם תועים בדרכם, חוטאים, נענשים ולאחר מכן מאשימים את ההשגחה הא-להית באי צדק. (מו"נ ח"ג יב).

אבל ספר איוב עצמו אינו מקבל את הגישה הזאת. המחבר שם בפי רעי איוב את הטענות המגינות על הא-ל, מיחסות לו צדק מוחלט, ועל כן מזהות זיקה ישירה בין יסורי איוב לחטאים שחטא. איוב כופר בזיקה הזאת וטוען לחפותו ונקיון כפיו. בסופו של דבר נחתם הספר באמירה שבאה מפי ה' בכבודו ובעצמו, המאשים את הרעים בכל שלא דיברו נכונה כאיוב, ועליהם לבקש ממנו שיתפלל עליהם. איוב, שלאורך כל הספר המשיך למחות על העוול הנורא שנעשה לו מאת הא-להים, צדק יותר מרעיו. אמנם, איוב נסוג והשתתק נוכח התגלות הא-ל בכל עצמתו, אבל לא הודה בכך שחטא חטא שמצדיק את היסורים שסבל. אכן, הרעיון שיש בעולם סבל ויסורים רבים שאינם נובעים מחטאת האדם אלא מסיבות אחרות, שבדרך כלל אינן ידועות לבני האדם, הוא רעיון ידוע מן התורה ועד הוגי תקופתנו שאחרי השואה.

מסתבר, שאל מול הקושי לעכל את הסבל בעולם, ואי הצדק הכרוך בו, נמצא סוג של תגובה אמונית (!) המתרגמת את הזעם והתסכול כלפי ה' בקללה, וזו נאסרה בתורה. מובן, שקיימת גם תגובה אחרת למצב דומה והיא תגובה של הפניית עורף, אם על ידי כפירה בהשגחה, "עזב אלקים את הארץ", אם על ידי בחירה בעבודת אלילים, ואם, כמצוי בימינו, על ידי כפירה גמורה במציאות אל כלשהו. כל התגובות הללו הן תגובות אנושיות מוכרות וידועות, אך אין הן חלק מקללת ה', מכיון שהן מצמצמות ומכחישות את נוכחותו בעולם, ואילו המקלל אינו נופל באמונתו במציאות ה' והשגחתו מן המברך, אלא שהוא מישיר מבט אל ה' ומתעמת איתו כביכול.

יש לזכור, שעצם היוכח עם הקב"ה וביקורת על הנהגתו אינם אסורים. מאז עמד אברהם אבינו להתמקח עם הקב"ה בפרשת סדום ועד זעקתו של איוב, אין אצל הקב"ה "סתימת פיות". חז"ל מוסיפים על האמור במקרא עוד כהנה וכהנה: משה רבנו, חנה, ואלהו 'הטיחו דברים כלפי מעלה' ולא נענשו על כך (ברכות לא ב).

האיסור של התורה הוא על הקללה בלבד.

יתכן, שיש מניעים נוספים ל'ברכת' ה'. יתכן שבעלי תאווה מביעים בכך תסכול על האיסור לספק תאוותיהם, או לביטוי התנגדותם להנהגה על פי ה'. כדוגמת המרגלים או עדת קרח דתן ואבירם. אף על פי שהדברים לא נזכרים בפירוש בפשוטו של מקרא יש מקום לומר שענשם החמור של עדת המרגלים ועדת קורח לא נבע רק מהמריית פי משה וה', אלא מחילול השם שנגרם מכך, ודבריהם נגד מצות ה' נחשבו לסוג של קללה, הגם שלא הופנו ישירות כלפי שמים, אלא כלפי משה. גם נכרים מקללים את א-להי ישראל כחלק ממאבקם נגד עמו, ויתכן שבכך יש להסביר את פשר היוכח בין בלעם לבלק על קללת ישראל. בלק סבר שבלעם יכול לקלל את ישראל ובכלל זה את אלהיו, ובלעם שהבין שאין מדובר באילל מקומי-לאומי אלא בא-להים כל יכול, הסביר לו שאינו יכול לעשות דבר כנגד רצון ה'.

בסיכומו של דבר, הרעיון של 'ברכת ה' יכול להתקיים רק במקום שבו יש תודעת נוכחות של ה'. אותה תודעת נוכחות המאפשרת הקרבה ותפילה וברכה, היא התודעה שבמקום של צער ותסכול מאפשרת קללה.

בפרשתנו נאמר שעונשו של המקלל הוא עונש מיתה המוטל על ידי הציבור, כמובן, באמצעות בית הדין. הספרי לדברים (פיסקה רנ) מוסיף גם עונש פנימי-מהותי: "המקלל הוא המקולל". אפשר, שהמשפט הזה יש לו גם משמעות בסדר ההפוך: המקולל הוא המקלל. כלומר, הקללה מבטאת את מצבו הנפשי המקולל של האדם המקלל. היותו מקולל אינו רק המצב שאחרי העבירה ותוצאתה, אלא גם המצב הנפשי שהביאו לידי עבירה זו. דווקא נוכחותו של ה' בחייו מאפשרת לו לפרוק את תסכוליו בדרך מוזרה ואסורה זו.